

« zurück blättern vor »

GBUR subst. m., ab 1387; auch *gbura*. 1) ‘Bauer, Landwirt’ – ‘chłop’: 1387 Łęcz I 442, SSNO *Contra Gbur*. o 1532 BartBydg 134b, SPXVI o 1534 FalZioł V 1v, SPXVI *Ta cie z tego wyftrzedz może figura. Ze cie nie będą mieć za proftego gbura*. o 1543 LibMal 74v, SPXVI *thowarziŝchewi fwemu Barthofŝchevi fuknya czerwona ukradł kthorą gburovi wewfzy za 8 gr. przedał*. o 1558 GliczKsiąż N8, SPXVI *Nye ináčzey ŝie ŝnimi obchodzą / yedno by z yákyemi nyewolníkámi álbo profŝtemi chłopy á gburámi*. o 1574 StryjWjaz B4v, SPXVI *Kryczą/ ludzie wołáią/ iák w kárcźmie v Gburow*. o (1595) 1951 Klon.Flis 59 *Sama namędrsza mistrzyni natura Uczy rzemięŝta dowcipnego gbura*. o (1633) 1639 Leg 169/4, SZLESTW *V gburá ŝię iednego zátáił był w ŝłomie*. o (1690–1695) Mitte 18.Jh. SĪPas 70v *Czeladnik iednak moy wolski nieiaki Szlachcic z pod Brzezin został ŝię tam [ŝc. w Daniĭ] y ożeńił ŝię z poddanką tego Szlachcica Czorką iednego Gbura*. o (1723–1747) 1956 InwChełm 35, SP17 *gburzy [...] ktorzy robią pańŝką robotę, takową mają obligacją*. o (vor 1792) 1951 Kit.Opis 165 *taką modą, jakiej zażywają owczarze wielkopolscy i niemieccy gburowie*. o [LBel.] 1901 Smol.W.Pisma III 214, DOR *Pod pozorem zaludnienia kraju, zużytkowania pustek leśnych i podniesienia rolnictwa przynęcano do Polski gburów niemieckich przez zapewnienie im znacznych korzyŝci*. o [arch.] (†1940) o.J. Smol.J.Morze 78, DOR *Gospodarstwa pomorskie “gburów” zasobne i spore nieraz tworzą folwarki*. – SPXVI, MAĆZ, CN, TR, L, SWIL (prze.), SW, LSP, DOR (daw. gw. pñ.). 2) ‘ungebildeter und ungehobelter Mensch, Flegel’ – ‘prostak, grubianin, człowiek nieokrzesany’: 1564 Maćz 14b, SPXVI *Arcadium germen, Gruby gbur / Grundichwał / Proftak*. o 1776 Toł.Saut. 96, L *Gburem ieŝteŝ, ieŝliŝ ieŝt na tę załoŝć głuchym*. o 1775–1806 Teat.48b 5, L *Dziki gbur, co ŝię na niczém nie zna*. o 1817 DzOrl 264, SJAM *O wdzięku nieszczęŝliwy, o gburze przekłęty!* o (1821) 1962 Wiad.bruk. 297 *Tutejsi parafianie [...] ŝą wielkie brutale, gbury i zabijaki*. o (1839) 1949 Słow.Ballad. 97, DOR *O, ty go nie znasz..., twe usta nie mają zgłosek na takie imię – jakiś gbura – Grabiec...* o (1857) 1930 Fredro A.Bliz 251, DOR *To przecie człowiek ugrzecznony, widać na nim polor dworski... A tamten – gbur!* o (†1885) 1888 Bart.A.Sat. 109, DOR *Brutał, gbur nieokrzesany z wszystkim i ŝię kłóci, czego dotknie, to zepsuje, złamie lub wyróci*. o (1892) 1948 Prus Drobiaz. 48, DOR *Gbur ten głowy nie cesał, ludziom ŝię nie kłaniał, rozwał ŝię na krzeŝtach, wyciągając daleko swoje laskowate nogi, chłopców w cukierniach beszał, przechodniów na ulicy potrącał*. o 1953 Twórcz.7 s.26, DOR *Uchodzi przy nich za nieokrzesanego gbura, choć może więcej wart jest od tej całej ferajny*. – MAĆZ, L, SWIL (fig.), SW (przen.), LSP (przen.), DOR (obelż.). ◊ **Var:** *gbur* subst. m., 1532 BartBydg 134b,

SPXVI – SPXVI, MAÇZ, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR; *gbura* subst. m., [hapax] (1839) 1949 Słow.Ballad. 97, DOR – SW (gw.), DOR. ◊ **Etym:** mhd. *gebûr* subst. m., ‘Dorfgenosse, Bauer (auch pejorativ: roher, gemeiner, ungebildeter Mensch)’, LEX. ◊ **Konk:** †*grubianin*, †*grundal*. ◊ **Der:** *gburski* adj., 1542 Cresc. 700, L *Ręce moje zwyczajniéjsze są ku pióru, niżli ku robocie gburfkiéy*. ◊ [LBel.] (†1940) o.J. Smol.J.Morze 108, DOR, zuerst geb. MAÇZ, nur für Inh. 1; *gburka* subst. f., 1564 Maçz 135a, SPXVI *Forum suarum, Gdzie fwinié przedáyą. Foracia, Gburká którą wŹszelákíe rzeczi ná táki targ niesie*. ◊ [LBel.] (†1891) 1922 Damr.Niw. 136, DOR, zuerst geb. MAÇZ, nur für Inh. 1; *gburak* subst. m., [hapax] 1571 KsięgiSądUlan nr 4602, SPXVI, nur für Inh. 1; *gburek* subst. m., 1595 BielawMyśl B2, SPXVI ◊ [LBel.] 1851 Mac.Piśm.I 142, DOR, zuerst geb. SW, nur für Inh. 1; *gburstwo* subst. n., ‘Bauernstand’, 1595 PowodPr 9, SPXVI ◊ [LBel.] 1910 Chrzan.B. Kaszub. 35, DOR *Pod względem ekonomicznym jest ludność nadbrzeżnych okolic przeważnie rolniczą [rolnicza] (...) przeważnie wsie gospodarskie, gburskie; niektóre z nich bardzo zamożne; gburstwa liczą po dwieście, trzysta, czterysta morgów doskonałej ziemi*. Zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *gburzanka* subst. f., ‘Bauernmädchen’, zuerst geb. TR, nur für Inh. 1; *gburny* adj., (1771) 1774 Czart.Panna 32, DOR ◊ [LBel.] †1875 Lib., Sw, zuerst geb. L; *gburzysko* subst. n., 1775–1806 Teat.20b 149, L ◊ [LBel.] 1858 Wol.Bakał. 141, DOR, zuerst geb. L, nur für Inh. 2; *gburowaty* adj., 1775–1806 Teat.1c 34, L *Gburowata ta dziewczka ma bydź siostrą moją!* Zuerst geb. L, nur für Inh. 2; *gburować* v. imp., ‘jmdn. “Bauer” nennen’, [hapax] †1887 Krasz., Sw *Zaczęła gburować dzwonnika*. Zuerst geb. SW, nur für Inh. 2. ♦ Das bereits im 14. Jh. entlehnte Wort hat wohl von Anfang an eine doppelte Bedeutung, die jedoch nicht unbedingt disjunktiv auftritt. Dies entspricht der mittelalterlichen (und späteren) Auffassung des Adels und des Bürgertums, aber auch der “Litterati” vom “grogen”, “ungehobelten” *rusticus*, *villanus* usw. (vgl. die Entwicklung des letztgenannten zum frz. *vilain*, engl. *villain*). Inhalt 1 ist in der Hochsprache vor dem Ende des 18. Jhs. ausgestorben: Włodek Sł 1780, MAY ezeichnet *gbur* als ein “altes, aufgegebenes” Wort. Regional hat sich *gbur* ‘reicher Bauer’ in den Mundarten des früheren Ordensstaates inkl. Kulmer und Dobriner Land, im angrenzenden Nord- und Mittelkujawien sowie in Oberschlesien gehalten, gegenüber *kmieć* im westlichen Großpolen. Seit dem Ende des 18. Jhs. erscheint *gbur* als ‘Flegel; ungebildeter, grober Mensch’ ohne soziale Konnotation (s. Belege). Heute ist Inhalt 1 nur historisch, Inhalt 2 wohl nur in gehobener Umgangssprache und literarisch.